

„Őseinket felhozád...”

A honfoglaló magyarság

Kiállítási katalógus

Révész László, Wolf Mária és M. Nepper

Ibolya közreműködésével szerkesztette

Fodor István

Magyar Nemzeti Múzeum

Budapest, 1996.

A Millecentenárium alkalmából megrendezésre került először Miskolcon még 1995-ben, majd Budapesten a Nemzeti Múzeumban egy a honfoglaló magyarság régészeti emlékének bemutató nagyszabású kiállítás, melyet 1996. március 16-án Göncz Árpád köztársasági elnök nyitott meg. Ilyen látványos és teljességre törekvő tárlat, melyet Fodor István, M. Nepper Ibolya, Révész László, Wolf Mária neves régészek rendeztek, még nem volt Magyarországon, hiszen 29 magyarországi és környező országbeli múzeum közreműködésével jött létre a kiállítás. A kiállítás anyagából katalógus jelent meg, mely kötet fölülmúlja a várakozásokat.

A könyv tulajdonképpen két részből áll. Az *első* rövidebb részben foglalkozik először is Fodor István magával a honfoglalást megelőző szállásterületek ismertetésével (az őshazától a Kárpátokig), a Kárpát-medence honfoglalást megelőző időszakával, az új haza birtokbavételével, melynek „mérlegét talán úgy vonhatjuk meg, hogy bár a besenyők megjelenése miatt kényszerűen megtervezett katonai akcióként indult, a létrejött bolgár-besenyő szövetség támadása miatt súlyos vereséggel párosult.” Ehhez a tanulmányhoz tartozik egy térkép is, mely bemutatja a vándorlás útvonalát. Majd ezt követi Németh Péter összefoglalója „A magyar honfoglalás kor (10. század) régészeti kutatásának történetéről” a benepusztai (1843) lelettől a karosi (1990) stb. egészen új ásatásokig. A tanulmányban szó esik a Trianon utáni régészeti kutatás

helyzetéről is. „Az ún. utódállamokba jutott területeken – ahol korábban jelentős emlékművek kerültek napvilágra – a 10. századi magyarság emlékeinek a kutatása megszűnt.”

A kutatástörténeti ismertetést követik Fodor István értekezései, melyben „A gazdálkodás és társadalom változó képe” címmel kapunk részletes felvilágosítást, illetve a „Hitvilág és művészet”-ről. A művészetről szóló tanulmányban többször esik szó az egyik legjelentősebb leletegyüttesről, amely sajnálatos módon nem jelenhetett meg a kiállításban – mivel Prágában őrzik – és így a katalógusban sem szerepel, ezek pedig a zempléni sír fontosabb tárgyai. Többek között a turulmadaras, lovas hajfonatkorongok, és a ritkaságszámba menő ezüstcsésze is (hasonló rendeltetésű csésze ezen kívül egyszerűbb kivitelben ma még kettő ismert a Kárpát-medencéből: a kétpói és a gégyényi.) A tanulmány egy része foglalkozik a keleti párhuzamok bemutatásával is. Olyan tárgyak ezek, „amelyeket az etelközi és levéidai magyar mesterek készítettek.” Ilyen a cseremiszföldről előkerült 10. századi tarsolylemez, mely a tiszabezdédi tarsolylemez legközelebbi párhuzama, a kudenovoi csésze és a múzsi tál is.

M. Nepper Ibolya ismertetését „A honfoglaló magyarság régészeti hagyatéka” címmel olvashatjuk, mivel „a honfoglaló magyarság régészei emlékeinek túlnyomó többsége a temetők feltárása során látott napvilágot”, ezért először a temetkezési rendet, illetve a temetkezési szokásokat ismerteti, utalva esetenként a régészeti lelet hitvilág és a társadalmi szerep kapcsolatára is. A következő egységben a harcmodorról és a fegyverzetről olvashatunk (pl. az íj, íjtartó tegez, szablyák, kardok, balták, lándzsák fajtáiról), majd ezt követően a méltóságjelvényekről (fegyverövek, tarsolyok), „A tendenciákat tehát ismerjük, a

mindennapi élet által produkált jelenségeket talán soha nem fogjuk a maguk teljességében megismerni. A részleteket befedi az eltelt évszázadok homálya, a kései korok kutatóinak meg kell elégednie a vázlat megrajzolásával.”

„A mindennapi életben és a hadviselés során is a pusztai népek, így a magyarok számára is nélkülözhetetlen segítőtársak voltak a lovak. Nem véletlen tehát, hogy különös gondot fordítottak felszerszámozásukra, s a lószerszámokat alkalmanként éppoly pompával díszítették, mint viseletüket és fegyvereiket.” Az idézet alapján a következő részben Révész László a lószerszámzattal foglalkozik. Ezen belül bemutatja a nyerges, kengyeleket, zablákat, lószerszámvereteket. És közöl egy rekonstrukciós rajzot a karosi nyeregéről, amelynek szerkezeti felépítése szinte teljesen megegyezik a László Gyula által rekonstruált soltszentimrei nyereggel. A tanulmány ismét M. Nepper Ibolya cikkével fejeződik be, amely a viseletről az ékszerokról, ruhadíszekről és a ruházatra varrt ékítményekkel zárul. Az utolsó tanulmány, melyet Wolf Mária, Takács Miklós és Gömöri János írtak a korai földvárakról, településekről, a hazai vaskohászatról adnak fölvilágosítást.

A könyv *második*, nagyobbik része a tulajdonképpeni katalógus, melynek szerkezeti felépítése igazodott a kiállításához. Itt az egyes fejezeteket tájegységekre lebontva találjuk. Először is a leggazdagabb ún. vezéri sírokkal ismerkedhetünk meg (Beszterc, Eperjeske, Geszteréd, Karos, Rakamaz-Strázsadomb, Tarcal). „Zömmel a Felső-Tisza vidéken kerültek elő azok a feltűnően gazdag férfisírok, amelyek a honfoglaló társadalom vezetőit rejtették. Rangjukra méltóságjelvényeik – arany és aranyozott ezüstszerelések szabályák, övek, tarsolyok – valamint díszes lószerszámok utalnak. Az íjtartó tegezen feltűnő nap-szimbólumok jelzik, hogy a fejedelem közvetlen közelében teljesítettek szolgálatot ... Többnyire nem magányosan temették el őket” – tudhatjuk meg a bevezetőből.

Mindezek után sorra bemutatásra kerülnek a fent említett lelőhelyek, mégpedig úgy, hogy elsőként a lelet előkerülési, illetve múzeumba kerülésének körülményeit tudhatjuk meg. Majd ezt követően egy részletes leírást olvashatunk minden egyes tárgyról, melyeket a legtöbb esetben nagyon jó minőségű színes fényképek is illusztrálnak. Minden egyes ismertetés végén megtalálható a bemutatott tárggyal kapcsolatos szakirodalom is. Egy példa: „*BESZTEREC (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) A Nemzeti Múzeum 1903-ban vásárolt meg egy öntött arany örvet Oláh Géza nyíregyházi ötvöstől, aki élénk érdeklődést tanúsított a környéken előkerült régészeti leletek iránt. A Beszterec határában előkerült arany örvet bizonyára a társadalmi elithez tartozó, honfoglaló férfi sírjából származik. A veret fekvő lekerekített sarkú ötszög alakú, négy szimmetrikusan elhelyezett íves szegély kereteli. A veret közepén görög gamma betűre hasonlító pálcás inádisz van, melyből alul jobbra és balra is hármassal ágazik ki, felül pedig a szárak szétágazásában széles levélalak ül. A szegély félkör alakú díszei alatt a hátulapon 3 aklasszeg van. MNM lész. 63/1903 Arany: 2,3 x 2,1 cm, súlya: 7,3 kg. Irodalom: Hampel 1907, 104, 1905, II. 721, 2149. kép*” A leíráshoz tartozik még egy színes, nagyított fénykép is.

A továbbiakban a Felső-Tisza vidék legjelentősebb leletegyüttesei kerülnek bemutatásra (pl. Beregszász, Bodrogvécs, Ibrány, Rakamaz, Sárospatak, Szolyva, Tiszabeczdéd, Tiszaeszlár stb.) „Nem kizárt, hogy egyes katonai csoportok – az átjárókat biztosítandó – már 862 után megtelepedtek e területen. Az itteni temetők sok tekintetben eltérnek a korabeli magyar szállásterületek más lelőhelyeitől. Szembetűnő a méltóságjelvényekkel gazdagon ellátott, jól felfegyverzett férfiak nagy száma. Leányaik, asszonyaik viseletét kevesebb nemesfém és ékszer díszítette, mint a Kárpát-medence más tájain élő kortársaikét.”

A Tiszántúl és Erdély című fejezetben többek között Hencida, Kétpó, Szolnok stb. legjelentősebb tárgyairól kapunk ismertetőt. „A honfoglaló közösségek 895 után sűrűn megtelepedtek a Tiszántúlon. Szállásaikat a folyók és árterek melletti hátakon ütötték fel, itt települtek meg földműves falvaik is. Egyaránt megtalálhatók itt a vezető elit, s a katonai kíséret gazdag temetői, a szabad középréteg és a köznép nyugvóhelyei ... Erdélyben ekkor zömmel a folyóvölgyekben, főként a Szamos és Maros mellékén telepedtek meg. A Kolozsvár-Zápolya utcai temető még etelközi hagyományokat tükröz ... E közösségek a katonai határvidéket őrizték.”

A következő egységben a Duna-Tisza köze és Dél-Magyarország tárgyi emlékeivel ismerkedhetünk meg (pl. Apatin, Izsák, Kecel, Ladánybenc, Soltszentimre, Törtel stb.) „Ezen a vidéken, a Kecskemét melletti Benepusztán került elő 1834-ben az első honfoglalás kori gazdag lovasír. Ezt a területet délen egészen Zimonyig és Orsováig birtokukba vették a honfoglalók. Errefelé valamivel kevesebb kiemelkedően rangos férfisír került elő, mint a Felső-Tisza vidékén, annál színpompásabb azonban a sírletek alapján rekonstruálható női viselet ... Az egyik Kalocsa melletti sírból ismerjük honfoglalóink eddig egyetlen írásos üzenetét: a csont tegezfenéken rövid, keleti típusú rovásfelirat látható.”

A következő fejezetben a Dunántúl lelőhelyeinek bemutatása következik (pl. Bana, Budapest-Farkasrét, Vereb, Zsennye). „A magyar közösségek kezdetben főként a Kisalföld déli részén és a dunántúli dombvidéken telepedtek meg. A mai Budapest és Székesfehérvár körzetében számos előkelő közösség temetője került elő.”

Tájegységről tájegységre haladva utolsóként Észak-Magyarország és a Felvidék lelőhelyeit mutatja be a katalógus (pl. Aldebrő, Galgóc, Kassa vidéke, Piliny, Sóshartyán, Szob stb.). „A magyar lakosság közvetlenül a honszerzés után sűrűn megtelepedett a Kisalföld északi részén, a

Mátra alján és a folyók völgyében ... A kisalföldi leletanyag sok rokon vonást mutat a Tisza vidékével, ami arra utal, hogy itt is jelentős számban telepedtek meg a rangos nemzetségek és katonai kíséretük.”

Végül, de nem utolsó sorban egy rövid tanulmányban még a településekről olvashatunk. „Laza szerkezetű falvaik nagy kiterjedésűek voltak. Lakóházaik közül leginkább a kisméretű félig földbeásott házat tudtak a régészek megfigyelni ... Mellettük azonban földfelszíni lakóépületek is álltak: jurták és faházak ...”

„A Kárpáton túli lelőhelyek” címmel egy külön fejezet főleg a przemysli emlékanyaggal foglalkozik. „1976-ban a lengyelországi Przemysl városában, a San folyó partján házépítés alkalmával bukkantak egy magyar harcos lovasírára ...”

A katalógus a „Temetőtérképek és településrajzok” fejezettel zárul, a részletes irodalomjegyzék nagymértékben hozzásegít a könyv használhatóságához. A könyv végén található még két térkép, az egyik a Kárpát-medence 10–11. századi magyar sírleteit tünteti fel, melyek jól szemléltetik a 10. századi megtelepedést, pirossal jelölve a kiállításon szereplő lelőhelyeket. A másik térkép a kalandozó hadjáratok útvonalait ábrázolja.

A fentiek alapján a honfoglalás korával foglalkozóknak mindenképpen ajánlom ezt a katalógust, mivel nagyon részletes felvilágosítást kaphat az egyes tárgyokról szóló leírásokban s tulajdonképpen áttekintést kaphatunk a magyarság 10. századi anyagi műveltségéről. Ezen kívül olvasmányossá és érdekessé teszik a könyvet az egyes tárgyak előkerüléséről szóló ismertetések. De azoknak is érdekes művelődést jelenthet, akik csak érintőlegesen kívánnak betekintést nyerni a honfoglalás kori gazdag tárgyi emlékanyagba. A kötet angol nyelvű kiadása 1996 nyarán jelent meg, amely jó segédletként szolgál a kiállítás nyugat-európai vándortúrához.

Horváth Gábor